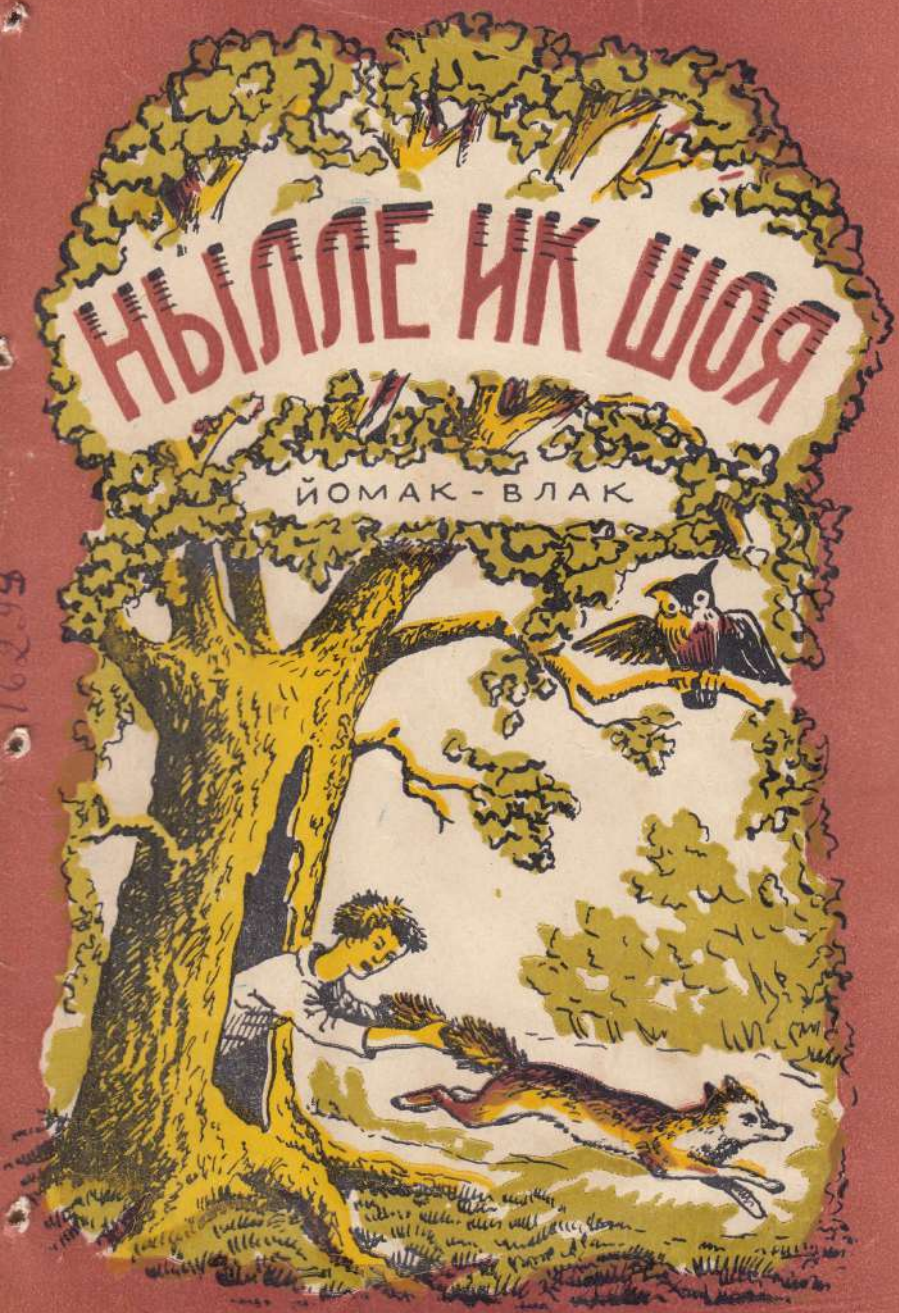
НЫЛЛЕ ИК ШОЯ

ЙОМАК-ВЛАК

НЫЛЛЕ ИК ШОҘ

ЙОМАК – ВЛАК

Мэр. Науч.-Исследовательск. Институт
Научная Библиотека
Сев. культуры им. Вих
16295
3 АПР 1973

КНИГАМ ЛУКШО МАРИЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЙОШКАР-ОЛА * 1955

К. А. ЧЕТКАРЕВ погеи

МЎКШ ОРОЛ.

Ожно ачамын мўкш отарже ыле. Тудо кажне мўкшыжлан лўмым пуэден: иктыжлан Анам, весыжлан Майрам, кумшыжлан Тайрам. Молыштымат лўмден.

Ачам ок ярсе да, мўкш оролан: икана шке кайышым. Мўкш отарже Виче вўд вес могырышто ыле.

Вўд серышке миен шуымат, ончем: вес могырышто ик кугу маска Тайра лўман мўкшым кученат, пеш кўрыштеш. Мом ышташ? Тыш-туш куржтал пытарышым—пушым пеш кычалам. Кычальым-кычальым, ик пушымат шым му. Шкемым ўпем гыч кучышымат, Виче вўд вес могырыш кудалтен колтышым.

Ончем: маска Тайрам кўрыштынат оптен. Тыштетушто шулдыржо-влак гына кийылтыт. Тайран лулетыжым погышымат, артанам опташ тўнальым. Оптышым-оптышым, пыл декат оптен кўзышым, вуемат

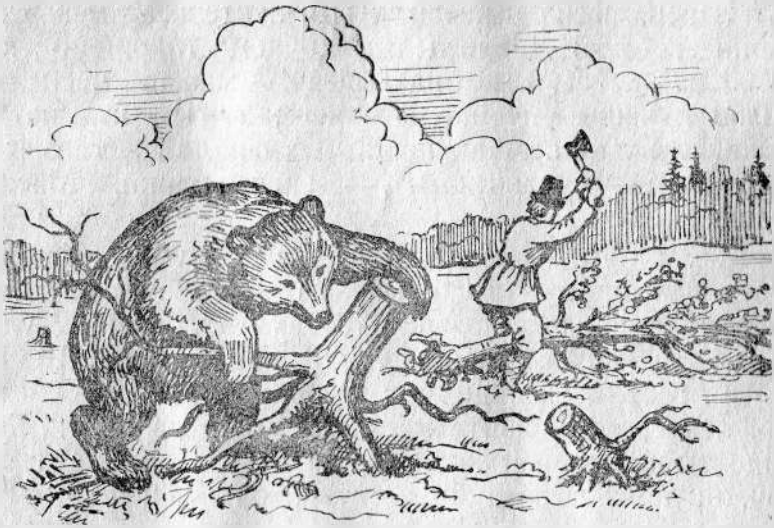
пылыш логале. Мардеж пуал колтыш да ӱлыкӧ пӧрдын волышым. Кыдал данӊыт лавраш керылтым. Толашем-толашем, нигузеат лектын ом керт. Мом ышташ? Кӱртньӧ кольмым налымат, шкемым пыкше гына кӱнчен луктым. Уке гын, тушагынак колем ыле.

Каем ынде маскам поктен. Кайышым-кайышым, ончем: маска Тайрам кочкын темын да кече шокшышто шыранен кия. „А-а, верештыч!“ — манын, маскам шолен колтышым. Маска кынел шогале да кудалаш тӱнгале. Маска кудалеш — мый куржам, маска куржеш—мый кудалам. Поктен шуаш гына тӱнгалынам ыле, маска кӱжгӱ тумо кӧргыш тӧрштенат пурыш. Маска пурымо рож деке мийышымат, ончем: рож пеш изи. Парням шуралтен ончышым, парнят ок пуро. Мом ышташ? Нальым да тӧрштен колтышым рожышко—маска деке пуренат шогальым. Маскам пондашыж гыч пӱтырен кучышым. „Ынде верештыч!“ —маньым. Мӧнгӧ наӊгайынем ыле, лекташ ок лий. Шкат лектын ом керт, маскамат лукташ ок лий. Мом ышташ? Шоналтышымат, мӧнгӧ куржын колтышым, товар ден пилам кондышым да тумым руэн кудалтышым, вара иже лектым. Уке гын, гушанак пытем ыле.

Маскам шӱдырен луктым, тудо мый денем кучедалаш тӱнгале. Мый тунам але изи улам ыле, виемат ситен огыл. Маска мыйым тодышт пытарыш да нелынат колтыш. Ынде маска мӱшкырыштӧ киялтем. Шӱлаш йӧсӧ да пич каен колен колтышым. Мом ышташ? Нальым да мӧнгӧ куржым. Кӱзым налын кондышым да маскам давай шӱшкылаш. Маскам шӱшкыл кудалтышым, ньыктым, кӧргыжым почым, шолыжым шельым. Мӱшкырвуштышто шкемым пыкше муын луктым. Уке гын, йӧршеш колем ыле.

Маска деч утлымеке, мӱкш отарыш кайышым. Ончем: Тайра моло мӱкш-влак дене пырля чоӊештен коштеш. Очыни, тачат чоӊештылеш.

Йомак умбак, шке тембак.

МАСКА, ЕҢ, РЫВЫЖ.

Ожно ик марий нурым куклен. Тудын деке чодра гыч маска лектын да каласен: „Пашат ушныжо!" „Тау лийже!"—манеш марий. „Молан пундыш-влакым луктедет?"—йодеш маска. „Нурым куклем!"—манеш марий. „Мыйымат нур куклаш ушо",—йодеш маска. „Йӧра",—марий манеш. Тыге нуно нурым куклаш тӱҥалыт.

Куклен пытарымеке, тушан ревым ӱдаш келшат: марийлан лиеш тӱҥжӧ, маскалан—мучашыже. Маскан реве нӧшмыжӧ уке улмаш. Ӱденыт, реве шуын. Марий тӱҥжым налын, нӧрӧпышкӧ нумалын оптен. Маска мучашыжым налын да пыжашышкыже нумалын оптен. Лум толмо деч ончыч шкежат тушко пурен возын.

Теле толмеке, реве шудо шӱйын да маскан пунжо пӱтынек ныгылген. Шошо толын. Марийлан пеш

чот сырен, маска пыжашыж гыч лектеш. Ужмекыже марийлан ойла: „Ынде тыйым кочкам“. Марий йодеш: „Молан?“ „Мыйым ондалышыч, — манеш маска,— мылам мучашым пуэнат, а шкеже тӱҥым налынат“. „Тениеш ит коч. Адак шурным ӱдена, тый тӱҥжым налат, мый—мучашыжым“, — манеш марий. Маска келша.

Марий шыдаҥым ӱден. Шыдаҥ шумеке, марий тӱред налын, маскалан отыжым коден. Маска адак отылым шке пыжашышкыже нумал оптен. Тудо телым шӱйын, маскан пунжо пыягылген. Шошо толын. Марийлан эше чот сырен, маска пыжашыж гыч лектеш. Чодраште марийым ужеш да ойла: „Ну ынде тыйым кочкамак!“ Марий каласа: „Кочкат гын, коч, ик арня гына вучо, мӧҥгыштӧ наша пеш шыгыр рвезе тыгыде улыт. Пашам пытарымекем коч веле“. Маска келша. Марийым ик арнялан колта.

Мӧнгӧ толмеке, марий ой йодаш рывыж дек кая. Арня эрта. Рывыж марий дене пырля чодрашке кудалеш. Тудо ӱмбакыже ашык панга-влакым сакала. Марий имньыжым шогалта да пуым руаш тӱҥалеш, а рывыж ӧрдыжкырак кая да ашык панга-влакым мурыктыл коштеш. Маска, товар йӧкым колын, марий деке лектеш да каласа: „Ну, ынде кочкам!“ Тунамак рывыж марий деке толын шуэш: маска рывыж деч лӱдеш да омартала лийын шогалеш.

Рывыж марий деч йодеш: „Воктенет мо шога?“

Маскаже марийым туныкта: „Шӱчан омарта ман“,—манеш.

Марийже рывыжлан каласа: „Шӱчан омарта“.

Рывыж адак марийлан каласа: „Шӱчан омартам терыш пыштыман да мӧнгӧ наҥгайыман“.

Маска марийым туныкта: „Пыштышын кой, пыштышын кой“.

Марий маскам терыш йӧрыктен пышта.

Марийлан адак рывыж ойла: „Терыш пыштымеке, омартам пидман“.

Маска марнйым тунықта: „Пидиын кой, пидшын кой“.

Марий маскам терешыже тазанак пидын шында.

Рывыж адак марнйлан ойла: „Пидме мöнгö омарта вуеш товарым руалман“.

Маска марнйым тунықта: „Руалиын кой, руалшын кой“.

Марий уло вийже дене маскам вуйжо гыч руалеш, вара маска ӱмбак кӱзен шинчеш да мöнгыжö кая. Коваштыжым ньыктеш, шкаланже налеш, шылжым рывыжлан пуа.

НЫЛЛЕ ИК ШОЯ.

Кум изак-шоляк чодрашке пу руаш миеныт. Нуно кечывал шушаш годым кочкаш шолташ тӱҥалыныт, но тулышт иктыштынат уке улмаш. Ончат: мӱндырнак огыл ик кугыза тулым олта, ала мом шолта. Кум изак-шоляк гыч кугуракше кугыза деке мия да йодеш:

— Кугызай, тулетым пу-ян.

— Нылле ик шоям каласет гын, пуэм,—манеш кугыза.

Кугуракет шонкален шога-шога да мӧҥгеш кая, ик шоямат ок му.

Вара кыдалашыже мия:

— Кугызай, тулетым пу-ян,—манеш.

— Нылле ик шоям каласет гын, пуэм,—ойла кугыза.

Тудат вуйжым удыралеш да мӧнгеш кая, ик шоямат ок му.

Вара изирак шольышт мия.

— Кугызай, кочкаш шолтынена, да тулна уке. Тулетым пу-ян,—манеш.

— Нылле ик шоям каласет гын, тулым огыл, теве подышто шолын кечыше лудымат тыланет пуэн кодем, шке изи товарем налам да мӧнгӧ ошкылам,— ойла кугыза.

— Йӧра,—манеш изирак шольо,—нылле ик шоям каласем, только сыраш огыл, кугызай!

— Ой, кӧ тидлан сыраш тӱнгалеш!—ойла кугыза.

— Ну, йӧра, колышт,—изирак шольо шоям каласкалаш тӱнгалеш.—Ава деч, ача деч кумытын шочна. Илашыже шымытын кодна. Мемнан коклаште икте сонгыра, весе—сокыр, кумшо—окшак, нылымше—киддыме, визымше—чара ыле, тудын ик лаштык вургемжат лийын огыл.

Ме икана чодрашке шӱртӧ дене мераҥ кучаш кайышна. Шӱртӧ дене ик отым авырен нална. Тиде жапыште сонгыра шольына колынат шуктыш:

—Тӧвӧ тушто кыж-гож шоктыш,—манеш. Сокырат ужаш тӱнгале.

— Кучыза, кучыза! Тӧвӧ корем велке кудалеш!—кычкыра тудо. Окшакат поктен куржаш тӱнгале. Изиш гына поктен ыш шу, тиде жапыште киддыме руалтенат кучыш. Чара коштшо урвалтышкыже пыштыш да мӧнгыжӧ кондыш.

Мераҥым шӱшкылна, ньыкна, пудат пеле коям пелтен лукна. Ачам деч ик мужыр кем кодын ыле. Нальым да тиде коя дене ачан кемжым шӱраш тӱнгальым. Шӱрышым-шӱрышым, коя пел кемлан веле ситыш. Шӱрыдымӧ кемже сырыш да каен колтыш, рожышко пурен кайыш. Мыят арва дене кандрам пунышым да, кемым поктен, рожыш пурен кайышым. Кучышым да ынде тудым пеш луктам. Лектын шым шукто, кандра кӱрлын кайыш, мый мӧнгеш волен кайышым.

Шошо тольо. Турня тудо рожеш пыжашым оптыш, муным мунчаш тӱҥале, игым пӱктен лукто. Турня игым кочкаш рывыж тунемын. Таче тольо да ик игым нангайыш. Эрлашым тольо да адак вес игым нангайыш. Кумшешыжымат толын ик игым нангайынеже ыле, мый тудым почшо гыч руалтен кучышым. Рывыж кудалаш тӧча, мый тудым шупшам, тудо мыйым шупшеш. Лектын шупшаш годым мый рожеш пижын шинчым. Рывыж шупшыл колтыш—почшо кӱрлын кайыш, шке кудал колтыш. Рывыж почым мӧнгышкем нангайышым да пыяктым. Кӧргыштыжӧ кагаз пӱтыркам верештым. Рончалтен лудым, тушто тыге возымо ыле: „Ныллe ик шоям колышт шогышо кугыза тыйын ачатлан лу пуд уржам пуышаш".

— Мом шойыштат? Могай лу пуд!—кугыза кычкырал колта.

— Мый вет кагазыште возымым гына ойлем,—манеш рвезет.

— Вучен шинче!—манешат, кугыза, изи товаржым налын, мӧнгыжӧ куржын колта.

МОСКО БУРМИСТР.

Пырыс, почшым шогалтен, кудал толеш. Вашта-решыже рывыж мия да ойла:

— Тый, манеш, кӧ улат?

— Мый Моско гыч толшо бурмистр улам,— манеш пырыс.—А тый тыште мом коштедет?

— Шканем марийым кычалам,—манеш рывыжше.— Ала марийлыкеш пурет?

— Пурышаш,—манеш пырыс.

Вара коктын илаш тӱҥалыт. Моло янлыкше: пирыже, маскаже, меранже, уржо „рывыж марийым пуртен, рывыж марийым пуртен, Моско гыч толшо бурмистрым пуртен!—манын ойлат.—Тудым уналыкеш ӱжшаш, унам ыштышаш!"—манын. Кочкаш-йӱаш ямдылат. Вара: „Ур, ӱжаш кай!"—манын.

Ур ӱжаш кая, омсам почеш, пырыс почшым вуж шогалта да урет кудал колта.

— Ур, ӱжыч?—манын.

— Уке, ӱжын шым керт!

Мераҥым колтат. Мераҥ мия, омсам почеш, пырыс пунжым шогалта да мераҥет кудал колта.

— Мераҥ, ӱжыч?

— Уке, ӱжын шым керт!

— Ну, пире, тый кай,—маска ойла.

Пире мия, омсам почеш, пырыс почым шогалта да пире кудал колта.

— Ӱжыч?

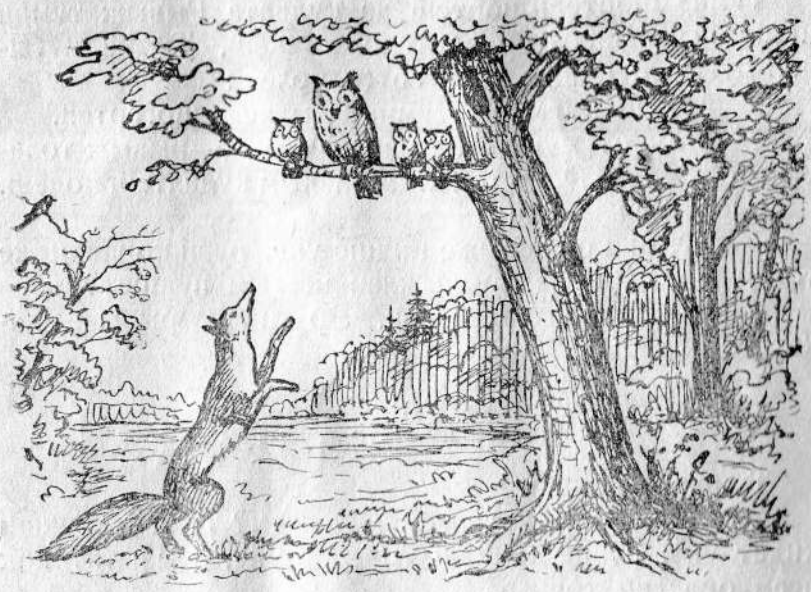
— Ӱжын шым керт!

— Шке кайышаш,—маска манеш да пырыс деке кудалеш. Мия, омсам почеш да „Уналыкеш мийыза",—манеш. Пырыс пуным шогалта, маска омсам шолт тӱчеш да кудал колта.

Янлык-влак кочкаш-йӱаш ямдылат. Пырыс почшым шогалта, унала толаш лектеш. Рывыж почешыже кудалеш. Маска тумо вуйыш кӱзен шинчеш. Пире кашка помышышко пурен возеш. Мераҥ чодрашке пурен йомеш. Ур кож вуй гыч кож вуйыш тӧрштыл кая. Пырыс толын шуэш, рывыж дене коктын ямдылыме чесым кочкаш тӱҥалыт. Кашка йымач пирын почшо изишак койын кия улмаш. Коля манын, пырыс тушко тӧрштылта. Пире, ӧрт лекшаш гай лӱдын, кашка помышышто урмыжалта. Пырыс, вучыдымо йӱкым колын, пушеҥгыш кудал кӱза. Тумо вуйышто шинчыше маска вигак мландышке шунгалтеш.

Теве могай улмаш Моско бурмистр!

ТУМНА ДЕН РЫВЫЖ.

Тумна чашка вуеш пыжашым ышта. Кум игым луктеш. Тушко рывыж толеш.

Тумна, тум-тум!
Ик игетым кудалте, тум-тум!
Кӱзенат кочкам, тум-тум!
Воленат кочкам, тум-тум!
Руэнат кочкам, тум-тум!
Ик игетым кудалте, тум-тум!

Тумна шортеш-шортеш, ик игыжым кудалта. Рывыж тудым ер воктек нангаят, кочкеш.

Эр лиеш, рывыж адак тумна дек толеш:

Тумна, тум-тум!
Ик игетым кудалте, тум-тум!
Кӱзенат кочкам, тум-тум!..

Тумна шортеш-шортеш да кудалта. Рывыж тумна игым налын кает, ер воктене кочкеш. Тумна мӱгырен-мӱгырен шинча. Шогертен толеш:

— Молан мӱгырет, тумна?—манеш шогертен.

— Мом от мӱгырӧ?—манеш тумна,—рывыж толешат, лӱдыктен-лӱдыктен игем-влакым кудалташ йодеш.

Шогертен манеш:

— Кӱзен кочкашыже кидше уке, руэн кочкашыже товарже уке, молан рывыжлан игетым пукшет?

Шогертен чонештен кая. Эр лиеш, рывыж адакат толеш:

Тумна, тум-тум!
Ик игетым кудалте, тум-тум!..

Тумнаже манеш:

— Молан тыланет игем кудалтем? Кӱзен кочкаш кидет уке, руэн кочкаш товарет уке, кызытат кок игем ондален кочкыч.

— И-и, тыге шогертен каласен!—манешат, рывыж кая. Кая-кая, ер воктен возеш, колышын койын кия. Шогертен рывыж деке толеш, муралта: „Шинча коят коеш—чыгырдык, шинча коят коеш—чыгырдык". Рывыж деке шогертен мия, шинчажым чӱнгалаш тӧча, рывыж тудым руалтенат куча.

— Молан тумналан каласышыч?—манеш.

— Каласенам гын, мо лийын?—манеш шогертен.

Рывыжше ойла:

— Тыйым кырен пуштам.

Шогертенже вашешта:

— Кырет гынат, ом коло, тошкет гынат, ом коло, кум пырче почем кучен, шӱшӧ кашкаш лупшалат гын веле колем.

Рывыж, шогертеным кум пырче почшо гыч кучен, лупшал колта, кидешыже кум пыстыл веле кодеш. Шогертен чонештен кая да манеш:

— Рывыжым ондалышым, рывыжым ондалышым.

Йомак умбак, мый тембак.

ОШ ВЎЛЬӦ.

Ожно, мемнан уке годым, иленыт улмаш кугыза ден кува. Нунын икшывышт ик ӱдыр веле улмаш. Нуно коктынат колен колтат: ӱдырышт тулыкеш кодеш. Тулык ӱдыр суртшо гыч лектеш да шинча куш онча, туш кая. Каен-каен, ялыш миен шуэш. Ик кува шыдаҥым шиеш улмаш. Кува деке идымыш пура.

— Кувай, пашат ушныжо!—манеш.

— Тау лийже, ӱдырем!—манеш кува.

— Ик шыдаҥ пырчетым пуэт, кувай?

— Нал, ӱдырем!—манеш кува.

Тулык ӱдыр ик пырче шыдаҥым налеш да кая. Каен-каен, кас лиеш, ялыш шуын, ик кува деке малаш пура.

— Кувай, шыдаҥ пырчем куш пыштем?—манеш.

— Чыве вӱташ пыште, ӱдырем!

Ӱдыр шыдаҥ пырчым чыве вӱташ пышта.

Йӱдым чыве шыдаҥ пырчым кочкын. Эрдене кынелыныт—шыдаҥ пырче уке.

— Кувай, шыдаҥ пырчем куш лийын?—манеш ӱдыр.

— Чыве кочкын дыр, ӱдырем. Ынде олмешыже ик чывем нал.

Ӱдыр чывым налын кая. Каен-каен, кас лиеш, адак ик ялыш шуэш, кува деке малаш пура.

— Кувай, чывем куш петырем?—манеш.

— Лудо вӱташ петыре, ӱдырем!—манеш кува.

Йӱдым лудо чывым чӱҥгал пуштын. Эрдене кынелыныт—чыве уке.

— Кувай, лудет чывым чӱҥгал пуштын, мом пуэт?—манеш ӱдыр.

— Чывет олмеш йӧратыме лудем налат ынде, ӱдырем!—манеш кува.

Ӱдыр лудым налеш да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым.

Каен-каен, кас лиеш, адак ик кува деке малаш пура.

— Кувай, лудем куш петырем?—манеш.

— Комбо вӱташ петыре, ӱдырем.

Лудым комбо вӱташ ӱдыр петыра. Йӱдым комбо лудым чӱҥгал пуштын. Эрдене ӱдыр онча—лудо уке.

— Кувай, комбет лудем чӱҥгал пуштын. Лудем олмеш мом пуэт?

— Комбем налат огыла, ӱдырем.

Ӱдыр комбым налеш да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым.

Каен-каен, кас лиеш, ӱдыр адак ик кува деке малаш пура. Комбым тага вӱташ петырат. Тага йӱдым комбым ӧрген пуштын. Кува ӱдырлан комбо олмеш тагам пуа. Ӱдыр тагам налеш да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым.

Тагам вӱден, ӱдыр адак кас марте кая. Кастене ик кува деке малаш пура. Тагам ӱшкыж вӱташ петыра. Йӱдым ӱшкыж тагам ӧрген пуштын. Эрдене ӱдыр ойла:

— Кувай, ӱшкыжет тагам ӧрген пуштын, ынде мом пуэт?

— Ӱшкыжем налат огыла ынде, ӱдырем!

Ӱшкыжым налеш да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым,
Тага гычын ӱшкыжым нальым.

Адак кас марте ӱдыр каен, ик кува деке малаш пура, ӱшкыжым ош вӱльӧ вӱташ петыра. Ош вӱльӧ ӱшкыжым чумен пуштын. Кува эрдене ӱдырлаш ӱшкыж олмеш вӱльым пуа. Ӱдыр ош вӱльым орваш кычка да мурен-мурен кая:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым,
Тага гычын ӱшкыжым нальым,
Ӱшкыж гычын ош вӱльым нальым.

Ӱдыр, каен-каен, урым вашлиеш.

— Акай, мо мотор мурым мурет?—манеш ур.

— Орвашкем шинчат гын, тылечат сай мурым мураltем,— манеш ӱдыр.

Ур орваш шинчеш. Адак каят-каят, мераҥым вашлийыт.

— Акай, мо сай мурым мурет?—манеш мераҥ.

— Орвашке шинчат гын, тылечат сай мурым мураltем,—манеш ӱдыр.

Научная Библиотека

Меранг орваш шинчеш. Ынде кумытын каят, рывыжым вашлийыт. Рывыж ойла:

— Акай, мо сай мурым мурет?

— Орвашке шинчат гын, тылечат сай мурым мураltем.

Рывыж орваш шинчеш. Каят-каят, пирым, маскам вашлийыт, нунымат орвашке шындат; варажым пӱчым, шордым вашлийыт, нунымат орвашке ӱдыр шында да мурен-мурен кая. Орва торта пудырген кая. Ӱдыр урым чодраш торта руаш колта. Уржо пӱкшерме воштырым конда. Меранам колта—шопке воштырым конда; рывыжым колта—коля йолвургым конда; пирым колта—пий йолвургым конда; маскам колта—тумо кашкам конда; шордым колта—шоло укшым конда. Вара ӱдыр сыра да торталан шке кая. Тудын уке шеҥгеч чодра янлык-влак ош вӱльын кӧргыжым кочкын пытарат, лужо ден коваштыжым веле кодат, ныл тоя дене чараклен шогалтат, кӧргышкыжӧ олымым тошкен шындат. Шкеже шылыт. Ӱдыр торталыкым конда, тортам ачален, вӱльым покта—вӱльӧ ок тарване, шӱкал колта—вӱльӧ йӧрлеш.

Ӱдыр, важык кутыш вынемым кӱнчен, кудло шӱлӧ кутыш керемым пунен, ош вӱльым орважге вынемышке тӱкал колта да мурен шинча:

Шыдаҥ гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым,
Тага гычын ӱшкыжым нальым,
Ӱшкыж гычын ош вӱльым нальым.

Ӱдыр мурымашке ур адак толеш.

— Акай, мо сай мурым мурет?—манеш.

— Чакырак тол-ян, тылечат сай мурым мураltем,—манеш ӱдыр.

Ӱдыр деке ур чакак мия, ӱдыр тудым вынемышке шӱкал колта. Меранг толеш, тудымат шӱкалеш; пире толеш, тудымат шӱкалеш; маска толеш, тудымат

шӱкалеш, пӱчӧ, шордо толыт, нунымат вынемыш шӱкалеш. Вынемеш чыла чодра янлык-влак колен улыт. Ӱдыр нунын коваштыштым ныыктын налеш, кугыжан кугу пазарыш намиен ужала, налме оксаже дене пеш чот поя. Поян лимекыжат, тудо мурыжым мура:

Шыдаш гычын чывым нальым,
Чыве гычын лудым нальым,
Лудо гычын комбым нальым,
Комбо гычын тагам нальым,
Тага гычын ӱшкыжым нальым,
Ӱшкыж гычын ош вӱльым нальым,
Чодра янлык гычын
Кугыжан кугу казнам нальым.

КУГУВАТЫН ЎДЫР.

Ик кугыза ден куваже иленыт. Нунын кок ўдырышт улмаш: кугуватын ўдыржӧ да изиватын ўдыржӧ. Кугуватын ўдыржӧ шинчаш кая. Шинча-шинча, ик мундырам шӱдырат, мӧнгыжӧ толеш. Мундыражым авaжлан пуа, аваже тӧрза гыч кудалта. Мундыра куржеш. Ўдыржӧ лектешат, мундыра почеш куржаш тӱнгалеш. Мундыра куржеш, ўдыр куржеш. Ўдыр ик кува деке миен пура:

„Кувай, мундырам ужыч?“ —манеш.

„Мундырат дене ит лий,—манеш кува.—Мыланем сомыл ышташ полшо!“

Ўдыр пуым нумалеш, вӱдым нумалеш, кочкыт-йӱыт, ўдыр каен колта. Ўдыр куржеш, мундыра куржеш. Ўдыр ик кува деке миен пура, кува деч йодеш:

„Кувай, мундырам ужыч?“ —манеш. Куваже манеш:
„Мундырат дене ит лий, мыланем сомыл ышташ полшо!“

Ӱдыр вӱдым нумалеш, пуым нумалеш, кочкыт-йӱыт, каен колта. Ӱдыр куржеш, мундыра куржеш. Ӱдыр ик кува деке миен пура:

„Кувай, мундырам ужыч?“ —манеш. Куваже манеш:
„Мундырат дене ит лий, мыланем сомыл ышташ полшо!“

Ӱдыр пуым нумалеш, вӱдым нумалеш. Кас лиеш, кочкыт-йӱыт, малаш возыт. Эр лиеш, мален кынелыт, кочкыт-йӱыт, куваже манеш: „Мундырат дене ит кае, шым пӱнчӧ тӱҥышкӧ шым кӧсӧ толеш“.

„Йӧра“,—манеш ӱдыр. Кӱрым налеш, шым пӱнчӧ тӱҥышкӧ мият, пӱнчӧ вуйышко кӱзен шинчеш. Пӱнчӧ вуйышко шинчешат, мураш тӱҥалеш:

Шым кӧсӧ, шым кӧсӧ,
Ик тӱкет ший, вес тӱкет шӧртньӧ.

Шым кӧсӧ толытат, ӧргедылаш тӱҥалыт. Ӧргедылыт-ӧргедылыт, коктын-кумытын колеп колтат. Пӱнчӧ вуй гыч ӱдыр вола, кӱрышкыжӧ кӧсым пыштат, кува деке шӱдырен толеш. Кас лиеш, кочкыт-йӱыт, малаш возыт. Эр лиеш, мален кынелыт, кочкыт-йӱыт. Кӱрым налешат, ӱдыр адак шым пӱнчӧ тӱҥышкӧ кая. Миен шуэшат, пӱнчӧ вуйышко кӱзен шинчеш, мураш тӱҥалеш:

Шым кӧсӧ, шым кӧсӧ,
Ик тӱкет ший, вес тӱкет шӧртньӧ.

Кӧсӧ-влак толын шуытат, ӧргедылаш тӱҥалыт. Ӧргедылыт-ӧргедылыт, коктытшо колеп колтат. Молышт каят. Пӱнчӧ вуй гыч ӱдыр вола, кӧсым кӱреш пыштен, шӱдырен толеш. Кас лиеш, кочкыт-йӱыт, малаш возыт. Эр лиеш, мален кынелыт, кочкыт-йӱыт. Кӱржым налешат, ӱдыр адак шым пӱнчӧ тӱҥышкӧ кая. Толын шуэшат, пӱнчӧ вуйышко кӱзен шинчеш, мураш тӱҥалеш:

Шым кӧсӧ, шым кӧсӧ.
Ик тӱкет ший, вес тӱкет шӧртньӧ.

Шым кӧсӧ толын шуытат, ӧргедылаш тӱҥалыт. Ӧргедылыт-ӧргедылыт, иктыже колен колта. Молышт кает. Кӧсым кӱрешыже пыштат, ӱдыр кува деке толеш. Толын шуэшат, кас лиеш. Кочкыт-йӱыт, малаш возыт. Эр лиеш, малеи кынелыт, кочкыт-йӱыт. Ӱдыржӧ тӱрым тӱрлаш шинчеш. Тудо лыҥ поен.

Ӱдырын ачаже ӱдыржым кычал толеш. Имныым кычка, комдым шында, толеш-толеш, ик кувам ваштлиеш, кува деч йодеш:

„Ӱдырем ужыч?“—манеш. Куваже:

„Ужым,—манеш,—мыланем сомыл ышташ полшышат, мундыраже почеш куржо“,—манеш.

Адак кугыза кая-кая, вес кувам ваштлиеш:

„Ӱдырем ужыч?“—манеш.

„Ужым,—манеш куваже,—мыланем сомыл ышташ полшышат, мундыраже почеш куржо“.

Адак кугыза кая-кая, кува деке миен пура, кува деч йодеш:

„Ӱдырем ужыч?“—манеш. Куваже:

„Ужым,—манеш,—мый денем ӱдырет шинча“.

Кугыза ӱдыржым огешат пале, лыҥ поен. Кугыза ӱдыржым мӧҥгыжӧ наҥгая. Мӧҥгыжӧ толын шумо годым изи пий опта: „Мандар-лар-лар-лар, акам поен толеш“. Изиватыже лектешат, пийжын йолжым перен туга. „Молан тыге манат?—манеш.—Колен толеш, ман!“—манеш. Кугыза ден ӱдыр толын пурат, кугуватын ӱдыржӧ лыҥ поен.

Изивате ӱдыржым шинчаш колта. Шинча-шинча, ик мундырам шӱдырат, мӧҥгыжӧ толеш. Мундыражым аважлан пуа. Аваже налешат, тӧрза гыч кудалта. Мундыра куржеш, мундыра почеш ӱдыр куржеш. Мундыра куржеш, ӱдыр куржеш, ӱдыр ик кува дек миен пура.

„Кувай, мундырам ужыч?“—манеш. Куваже манеш:

„Мундырат дене ит лий, мыланем сомыл ышташ полшо!“—манеш.

Ӱдыржӧ манеш:

„Тыйын сомылетым ыштен шинчаш ом ярсе, мундыра почеш куржаш кӱлеш“.

Мундыра куржеш, ӱдыр куржеш, ӱдыр вес кува деке миен пура:

„Кувай, мундырам ужыч?“—манеш.

„Мундырат дене ит лий, мыланем ик сомыл ышташ полшо!“

Ӱдыржӧ манеш:

„Тыйын сомылетым ыштен шинчаш ом ярсе, мундыра почеш куржаш кӱлеш“.

Мундыра куржеш, ӱдыр куржеш, ӱдыр ик кува деке миен пура.

„Кувай, мундырам ужыч?“—манеш. Куваже манеш:

„Мундырат дене ит лий, мылам сомыл ышташ полшо!“

Ӱдыржӧ манеш:

„Тыйын сомылетым ыштен шинчаш ом ярсе, мундыра почеш куржаш кӱлеш“.

Мундыра куржеш, ӱдыр куржеш, ӱдыр шым пӱнчӧ тӱҥыш миен шуэш. Миен шуэшат, пӱнчӧ вуйышко кӱза. Пӱнчӧ вуйышко кӱзат, мураш тӱҥалеш:

Шым кӧсӧ, шым кӧсӧ,
Ик тӱкет ший, вес тӱкет шӧртньӧ.

Шым кӧсӧ толытат, пӱнчым ӧргаш тӱҥалыт. Пӱнчым ӧргат-ӧргат, йӧрыктен пыштат, ӱдыржым кочкын колтат.

Кугыза имньым кычка, ӱдыржым кычал кая. Кая-кая, ик кувам вашлиеш:

„Кувай, ӱдырем ужыч?“—манеш.

„Ужым,—манеш куваже,—мундыра почеш куржо“,—манеш.

Кугыза кая-кая, вес кува деке шуэш.

„Кувай, ӱдырем ужыч?“—манеш.

Куваже: „Ужым,—манеш,—мундыра почеш куржо“,—манеш.

Кугыза кая-кая, кумшо кувам вашлиеш.

„Кувай, ӱдырем ужыч?“—манеш.

Куваже: „Ужым,—манеш,—мундыра почеш куржо“,—манеш.

Кугыза кая-кая, шым пӱнчӧ тӱҥыш шуэш, ӱдыржын лужым веле муэш. Кугыза мӱгырен-мӱгырен лужым поген оптат, мӧҥгыжӧ толеш. Мӧҥгыжӧ толын шушаш годым пийже опташ тӱҥалеш: „Мандар-ларлар, акам колен толеш“. Изиватыже лектешат, пийжын йолжым перен туга: „Молан тыге манат?—манеш,—поен толеш, ман“,—манеш. Кугызаже толын пура, ӱдыржын лулегыжым оптен толеш.

Йомак умбак, мый тембак.

РЫВЫЖ ДЕН КИСА.

Ожно рывыж ден киса пеш кугу таҥ лийын улыт. Рывыжын икана мӱшкыржӧ пеш чот шужен. Кочкаш кычалын-кычалын, муын кертын огыл. Эрдене эрак киса деке кая да ойла:

— Таҥем, мӱшкырем пеш шужен, кочкаш иктаж мом от му гын?

— Айда,—манеш кисаже,—муам.

Каят корно дене. Киса рывыжым уржа лоҥгашке пуртен пыштен, шкеже корнышто тӧрштылеш.

Ик вате нурышко кочкаш наҥгая. Ик ведраштыже лашка, вес ведраштыже шӧр улмаш. Корнышто кисам ужешат, кок ведражге корнеш шында да кисам покташ тӱҥалеш. Тудын шеҥгеч рывыж лашкат, шӧрет—чыла кочкын пытара. Рывыжын кочкын темымыжым ужмеке, киса корно гыч кынел кая. Вате яраш кодеш.

Вара киса ден рывыж вашлийынытат, рывыж кисалан ойла:

— Ну, таҥем, мӱшкырем темышыч, воштылмем шуэш, воштылто.

— Йӧра,—манеш киса. Вара рывыжым идымышке наҥгая. Киса ик шийшын вуйыш миен шинчеш. Вес шийше йолташыже вуйышто кисам ужеш да сапондо дене перен колта. Киса весын вуйыш чоҥештен шинчеш. Рывыж идым серыште шинча, улнен каен воштылеш. Кумшо шийшыже йолташыжын вуйышто кисам ужеш да „кисам перем!“ манын, йолташыжым вуй гыч тазанак перен колта. Вара чыланат ваш-ваш перкалаш тӱҥалыт, кисам пуштын огыт керт.

Идым гыч лекмеке, рывыж кисалан ойла:

— Ну, таҥем, темышыч да воштылтышыч, ынде лӱдыктӧ.

Уремыш пурат, киса капка ӱмбак кӱзен шинчеш, рывыж ӱлнӧ шинча. Кисаже мура: „Чи-чи-чи-чи-костирик!“

— Тый мом мурет, ала пийым кычкырет?—йодеш рывыж.

— Уке, мыйын мурем тугае,—манеш киса.

Адак изишак шинча да киса муралта:

Чи-чи-чи-чи-костирик.

— Тый мом мурет, ала пийым кычкырет?—адак рывыж йодеш.

— Уке,—манеш киса,—мыйын мурем тугае.

Изишак лиймеке, кок кугу пий капка йымач лектыт да рывыжым покташ тӱҥалыт. Рывыж кудалеш, пий-влак кудалыт, рывыж пыкше утла. Кисат капка ӱмбач чодраш чоҥештен кая, тушто рывыжым ужеш. Рывыжше кисалан ойла: „Ну, таҥем, тыланет ынде тау: пукшышыч, воштылтышыч да лӱдыктышыч. Тый ынде шке семынет иле, мыят шке семынем илаш тӱҥалам“. Тылеч вара рывыж ден киса курымеш ойырлен улыт.

ШЕРГАШ.

Илен ожно поян ен, оксаже шуко улмаш. Илен-илен да пеш чот йӱаш тӱнгалын. Оксажым йӱын пытарен да шкежат колен.

Тудын улмаш ватыж ден иктаж 8 ияш эргыже. Ватыже марийже деч 300 тенге оксам шылтен коден, эргыжлан кӱлеш лиеш манын. Эргыже кушкын, иктаж 18 ийышкат шуын.

Икана, рушарнян, аважлан каласа: „Пазарышке каем ыле, да окса уке“,—манеш. Аваже: „Кает гын, шӱдӧ тенгем пуэм“,—манеш. Шӱдӧ тенгем луктеш да пуа. Эрге оксам налеш да пазарышке ошкылеш. Пазарышке ок лӱу, ялышке миен шумыж годым рвезе-влакым вашлиеш. Рвезе-влак погыненыт да орышо пырысым пикташ нангаят. „Молан тудым нангаеда?“—манын йодеш. „Тудо орен, пикташ нангаена“,—

маныт. „Ужалыза“. „Нал, шӱдӧ тенге“. Луктеш да шӱдӧ тенгем пуа, пырысым мӧнгыжӧ нумал кая. Аваже: „Мом нальыч?“—манеш. „Пырысым“. „Айда пырысат йӧра, мылам йолташ лиеш“,—манеш аваже. Вес рушарнян адакат: „Пазарыш каем ыле, да окса уке“,—манеш эргыже. „Кает гын, шӱдӧ тенгем пуэм“,—манеш аваже. Адакат шӱдӧ тенгем луктын пуа. Рвезе оксам налеш да кая. Кая, пазарышке миен ок шу, ял лишан рвезе-влакым вашлиеш. Рвезе-влак орышо пийым пикташ нангаят улмаш. „Кушко нангаеда?“ „Пикташ, тудо орышо“,—маныт. „Ужалыза мылам“. „Нал, шӱдӧ тенге“. Шӱдӧ тенгем тӱла да пийым мӧнгыжӧ вӱдалтен кая. Аваже: „Мом нальыч?“—манеш. „Пийым нальым“,—манеш. „Пийжат йӧра. Суртышто кеч орол лиеш“,—манеш аваже. Вес пазар шуэш да адакат: „Пазарлан каем ыле, да окса уке“,—манеш эрге. Аваже: „Кает гын, пытартыш шӱдӧ тенгем уло, пуэм,—манеш,—только ынде иктаж мо кӱлешым нал“.—шокта. Эрге оксам налеш да пазарыш лектын ошкылеш. Пазарышке миен ок шу, ял лишне кишкым нумал кайыше рвезе-влакым вашлиеш. „Кушко нангаеда?“ —манеш. „Пушташ“, —маныт. „Ужалыза мылам“,—манеш. „Нал, шӱдӧ тенге“. Эрге шӱдӧ тенгем луктеш да пуа, кишкым мӧнгыжӧ нумал кая.

Ошкылеш мӧнгыжӧ, кишке айдеме йылме дене кутыраш тӱнгалеш: „Кушко мыйым нангает, марий?“—манеш. „Мӧнгышкӧ“,—манеш рвезет. „А мый денем мом ыштет? Мый вет тылат нимоланат ом кӱл, кишке айдемылан ок йӧрӧ“,—манеш. „От йӧрӧ гын, пуштам“,—манеш. Уке, ит пушт мыйым. Айда мый декем каена: мыйын уло кочаем, мом йодат, тудым пуа. Но тый казапарняште улшо шергашыж деч молым нимат ит йод“,—манеш кишке. Кает, курыкышко шуыт, тушто рожым верештыт. Тушко пурат. А рож кӧргыштӧ кӱжгӱ гына кишке кия. Тудо каласа: „Але марте мемнан деке айдеме толын огыл ыле, мо кӱлеш лийын? Тыйым кочам вет“,—манеш. Шенгечын кишке

ияет: „Уке, ит коч, тудо мыйым колымо деч утарыш“,—манеш. „Кузе колымо деч?“—манеш. „А мландӱмбаке лектынам да коштам ыле, рвезе-влак руалтен кучышт да пушташ веле пангаяш тӱнгалыч, а тиде, шӱдӧ тенгем пуэн, мыйым утарен нале“,—манеш. Шонго кишкет: „Тидлан мом налнет?“—манеш. „Мый каче улам, вашке ӱдыр налаш тӱнгалам, мылам шергашетым пу“,—манеш. „О-о, тый йолыныжо моштет! Мом вара шергаш дене ыштет?“ „А мом ыштем? Сӱаным ышташ тӱнгалына гын, вашталтен чияш кӱлеш“,—манеш рвезет. „Пуашыже пуэм, да тудын дене мом ышташыже от пале,—манеш шонго кишке. Ты шергаш дене кузе шонет, туге илаш лиеш, тудым ик кид гыч вес кидышке веле вашталтен чие да мо тылат кӱлеш, тудым шонен малаш воч“,—манеш. Рвезет шергашым налеш да кишке-влак деч лектын кая. Аваже: „Мом вара налыч?“—манеш. „Шергашым налым“. „Шергашет вара шӱдӧ тенгем шога?“—манеш аваже. „А кӱлеш гын, утларакат шога“,—манеш эргыже.

Илат-илат, рвезет авайлан каласа: „Авай, мый ӱдырым налам. Кае кугыжа деке да ӱдыржым йод“,—манеш. Аваже: „Ушет каен мо?! Кугыжа ӱдыржым тыланет кунам пуа“,—манеш. „Ала пуа, йодын тол“,—манеш эрге. Авайат нимом ышташ ӧреш да кая. Кугыжа деке мия да: „Вот тыге-тыге, эрге ӱдыретым йодаш колтыш“,—манеш. Кугыжат вошты леш да каласа: „Йӧра, ик йӱдвошт мыйын дворецем деч шке суртшо деке вӱргене кӱварым ышта гын, ӱдырем пуэм“,—манеш. Авайат: „Йӧра, каласем“,—манеш да лектын кая. „Мом вара кугыжа каласыш?“—манеш эргыже. „Ик йӱдвошт тудын деке вӱргене кӱварым ыштен шукта гын, ӱдырем пуэм“,—манын каласыш,—манеш аваже. Малаш возыт, рвезет шергашым ик кид гыч вес кидыш вашталтен чия, ушыж дене шоналта. Эрдене кынелыт, кугыжат кынелеш да онча леш: чынакак, вӱргене кӱварым ыштенат шынден, йолген веле шинча. Рвезет: „Эше миен тол, ынде

ўдыржым пуаш шона мо?"—манеш. Аваже адакат кая да: „Ну, эргым умылен налаш колтыш",—манеш кугыжалан. „Пуаш—пуэм, да эше ик йўдвошт ты кўварым налже да ший кўварым ыштен шындыже",—манеш. Аваже толеш да адак эргыжлан каласа, тыгетыге, ший кўварым ышташ кўштыш,—манеш. Эргыч адак шоналта да шергашым ваштaлтен чия. Эрдене вўргене кўвар олмеш ший кўвар лийынат шинчеш. Кугыжа кынелеш да онча—кўвар йолген веле шинча. Эрге адак аважым колта. Аваже кая да адак йодеш. Кугыжа каласа: „Эр марте ший кўвар олмеш шўртньö кўварым ыштен шындыже, телефон менге-влак лийышт, кажне телефон менге воктен салтак пычал дене шогыжо, тунам вара пуэм",—манеш. Аваже толеш да каласа. Эрге адак шергашым ваштaлтен чия да шоналтен малаш возеш. Кугыжа эрдене кынел ончалеш, ялт ӧрын кая: мом каласен, тудак ышталтын. Эргын аваже адак кугыжа дек кая. Кугыжа каласа: „Тендан суртда-печыда шўкшў, ынде мотор суртым ыштыже да сўан калыкшылан толаш повозка, тройка лийже, чапле омытўзгарым ыштыже",—манеш. Аваже толын каласа: „Суртна шўкшў, кузе вара кугыжан ўдырым конден пуртена?"—манеш. „Айда йӧра",—манеш. Йўдым адакат шергашым ваштaлтен чия да шоналтен возеш. Эрдене аваже кынелеш да ончалеш,—тугай мотор сурт ышталтын, ончалат гын—ӧрат веле, пӧрт кӧргӧ йылгыжеш—тошкалашат лўдат. Повозка, имне-влак ямде шогат. Сўан тарвана да кудал колта, ўдырым конденат пуртат. Кугыжа ончаш толеш, тудат ӧреш.

Илат-илат, ватыжын палыме шуэш: марийже кузе тыге чылажымат ыштен кертеш. А тудо вес корольын эргыжым йӧрата улмаш. Икана ватет марийже деч йодеш: „Кузе тый чылажымат ыштен кертат?"—манеш. „Теве тиде шергаш полша",—манеш. Малаш вочмыжо годым шергашыжым шкафыш кудаш пышта. Йўдым ватет налеш да каласа: „Нангае мыйым корольын эргыж деке, а тиде йорло рвезе тоштыж гаяк

лийын кодшо",—манеш. Йуд эрта—шмат уке, тугаяк шӱкшӱ сурт, ватат йомын. Мом ышташ? Тудо шонаш тӱнгалеш, кочмыжымат чарна, черле гае веле лиеш. Пырыс тидым ужеш да пийлан каласа: „Озапан, очыни, шергашыже йомын, тудлан ойгыра. Айда кычал каена",—манеш. Кычал кудалыт. Теҥыз тӱрышкӧ миен шуыт. Пий каласа: „Тупышкем кержалт, вончыштарем",—манеш. Пырыс пий тупыш кӱзен шинчеш. Тыге теҥыз гоч вончат да вигак король дек кудалыт. Миен шуыт дворецышке. Шылын куржшо кугыжан ӱдырет ужеш да марийжылан каласа: „Ну, тошто марием ялт пытыш, ужат, пий ден пырысыжат мыйымак поктен толыныт",—манеш. Пырыс шӱрагышташ, шергашым эскераш тӱнгалеш. А ватет шергашым малымыж годым эре умшашкыже пышта улмаш. Пырыс малеи кийышетын умпашкыже почшым чыка. Ватет шӱвал колта да шергашыжат лектын возеш. Пырыс шергашым руалта да пий дене коктын кудал колтат. Кудалыт-кудалыт, теҥыз тӱрышкӧ миен шуыт. Пий каласа: „Ынде шергашетым мылам пу. Тый шкетак намиет да озалан сай лият",—манеш. Пырысыже: „Вет тый вончымет годым пуртен колтет",—манеш. „Ом пуртен колто, пу. От пу гын, ом вончыштаре",—манеш. Ӱчашат-ӱчашат да пырыс пийлан шергашым пуа. Пий шергашым пурлеш, пырысым тупышкыжо шында да вончат. Вӱд покшеке шуыт, пийын йӱмыжӧ шуаш тӱнгалеш. Подыл колта, шергаш лектын возеш. Серыш лектыт. „Куштырак шергашет?"—манеш пырыс. „Шергаш теҥыз покшеланак лектыш возо",—манеш пийже. Ойгырен-ойгырен, колызо дек миен шуыт. Тудын пий ден пырысыже уке улмаш, нуным ашнаш пурта.

Икана колызо пеш кугу ший колым кучен луктеш. Луктеш да кӧргыжым почеш. Пырыс шолышто шергашым муэш. „Ну, вереште! Айда вашке кудалына",—манеш пийлан. Кудалыт-кудалыт, оза деке миен пурат. Тудо ялт коштен пытен. Пырыс ден пийжым ужеш да йывырта. Пырысыже ӱстембаке кудал

кӱза да шергашым пышта. Эргыч ужеш да: „Тиде йомшо шергаш?! Ну, ынде илем!“—манеш. Шергашым чия да малаш возеш. „Эр мартен мыйын суртем тошты ж гаяк волгалт шинчыже, а король ден ватыже эн йорло лийышт“,—манеш.

Тыгак лиеш, вет эргын кидыштыже шергаш.

ШЫМ ТУЛЫК ЎДЫР.

Иленыт шым тулык ўдыр. Нунын тулышт лийын огыл. Эн кугу акаштым вувер кува деке туллан колтат. Тудо мият:

— Кувай, тулетым пу!—манеш.

Вувер кува ўдырлан тулым пуэн колта. Ўдыр тулым налещат, каяш тўнгалеш.

— Кувай, шинчаш мий!—манын каласа.

— Мием ыле, да изи пийда пеш осал,—ойла вувер кува.—Изи пийдан ик йолжым перен тугыза!

Ўдыр мöнгыжö пöртылеш. Кочкаш-йўаш ямдылат, вара кочкыт-йўыт. Изи пийын ик йолжым перен тугат. Тиде жапыште вувер кува, кўнчылам нумалын, мурен-мурен шинчаш толеш:

Презе гай кўнчылам,
Йытыр гай шўдырем,
Вакш кў гай нöлашем.

Кӱ кӱварем куптыр-куптыр,
Шым ӱдырым кочкаш каем.

Вувер кува толын пура, капкам кычыр-ик почеш. Изи пий опталта.

— Уй-уй,—манеш вувер кува, савырна да мӧнгеш куржеш.

Ӱдыр-влак эрдене кынелыт, адак тулышт пытен. Ынде изирак акаштым вувер кува дек туллан колтат. Акашт вувер кува деке миен шуэш.

— Кувай, тулетым пу!—ойла тудо.

Ӱдыр тулым налеш да кая.

— Кувай, шинчаш мий!—манеш кайымыж годым.

Вувер кува изи пийын вес йолжым перен тугаш кӱшта.

Вувер кува кастене адак мурен-мурен шинчаш толеш:

Презе гай кӱнчылам,
Йытыр гай шӱдырем,
Вакш кӱ гай шӧлашем.
Кӱ кӱварем куптыр-куптыр,
Шым ӱдырым кочкаш каем.

Изи пий окшаклен кудал лектеш да опташ тӱналеш. Вувер кува лӱдмыж дене мӧнгеш куржеш.

Варажым ӱдыр-влак изи пийын чыла йолжымат перен тугат. Туге гынат, изи пий эре оптен, вувер кувам лӱдыктымыжым чарнен огыл.

Илен-илен, тул адак пытен. Ӱдыр-влак вувер кува деке вес изирак шӱжарыштым туллан колтат. Тудо мият:

— Кувай, тулым пу,—манеш. Вувер кува тулым пуат, ӱдыр лектеш да кая.

— Кувай, шинчаш мий!—каласа тудо кайымыж годым.

— Миен ыле, да изи пийда пеш осал,—ойла вувер кува.—Изи пийдам йӱлалтыза, ломыжшым ведраш пыштыза!

Ӱдыр мӧнгыжӧ мия. Кочкаш-йӱаш ямдылат, кочкыт-йӱыт да вара изи шийым йӱлалтат, ломыжшым, ведраш пыштен, пӧртончык луктын шындат. Вувер кува, тиде жапыште кӱнчылам пумалын, мурен-мурен шинчаш толеш:

Презе гай кӱнчылам,
Йытыр гай шӱдырем,
Вакш кӱ гай нӧлашем.
Кӱ кӱварем куптыр-куптыр,
Шым ӱдырым кочкаш каем.

Вувер кува толын пура, капкам кычыр-ик почеш. Пӧртончык кӱзаш тӱнгалеш, ведрасе ломыж шинчашкыже тӱргалт кая. Вувер кува, шинчажым удырен-удырен, мӧнгышкыжӧ куржеш.

Эрдене кыиелыт, ӱдыр-влакын адак тулышт пытен. Ынде вувер кува деке эн изи шӱжарыштым колтат. Вувер кува тудлан ведрасе ломыжым мардежеш тӱргыктен колташ кӱшта. Кас лиймек, вувер кува адакат мурен-мурен шинчаш толеш.

Вувер кува толын пура.

— Кувай, шич, шич!—манып ӱдыр-влак.

— Уке, мый конгамбак кӱзен шинчам,—ойла вувер кува. Вувер кува конга ӱмбак кӱзен шинчеш.

— Кувай, мый тыйын воктенет шинчам,—манеш шым ӱдыр гыч эн кугуракше.

— Мыят шинчам!—манеш весе.

— Мыят, мыят!—маныт молышт.

Эн изи шӱжарыштын веле вувер кува деке мийымыже ок шу. Тудо конгамбак огеш кӱзӧ. Куд ӱдыр конга ӱмбак кӱзен, вувер кува воктек пурен шинчыт.

Изиш лиеш, кроп шокта: вувер кува кугу ӱдырын вуйжым кӱварыш кудалта.

— Моч возо, кувай?—йодеш межнеч ӱдыр.

— Нӧлашем возо,—манеш вувер кува. Вувер кува адак вес ӱдырым кочкешат, вуйжым кӱварыш кроп шолен колта.

— Моч возо, кувай?—йодеш адак межнеч ӱдыр.

— Шӱдырем возо,—манеш вувер кува. Туге вувер кува куд ӱдырым кудынек кочкеш.

Межнеч ӱдыр эрдене кынелеш—акаж-влакын вуйышт веле кият.

— Акамытым кочкынат улмаш,—манеш тудо вувер кувалан.

— Ит кычкыре, тыйымат кочкам!—сырен пелешта вувер кува.

— Кочкат гын, кочкат, пӧртеш олтен кодынем,—манеш ӱдыр.

Ӱдыр пӧртеш олта. Шокшо шӱй ден тулшолым ачаж деч кодшо кемыш оптен шында.

— Кувай, ынде тӱньыкым петырем,—манеш ӱдыр.—Тый, пӧртончык лектын, умшатым карен шогал, мый умшашкет тӧрштем.

Ӱдыр пӧрт коклашке кӱза, тӱньыкым петыра. Вувер кува, пӧртончык лектын, умшажым карен шогалеш. Ӱдыр вувер куван умшашкыже тулшолым кемжыге чыка. Вувер куван умшаже когарген кая, тудо куш пурышашымат ок шинче. Тиде жапыште ӱдыр шергем, монарым, вынерым налеш да лектын куржеш.

Ӱдыр кая-кая, тудым вувер кува поктен шуаш тӱнгалеш. „Чодра лий!"—манын, ӱдыр шергежым кудалтен колта—чодра лийын шогалеш. Вувер кува чодраш миен шуэш—каяш ок лий. Мӧнгышкыжӧ товарлан куржеш. Товарым нумал толеш, мераҥым вашлиеш.

— Кувай, тый каналте, товаретым пу, мый руэм!—манеш мераҥ. Вувер кува товаржым мераҥлан пуа, шке, кож тӱнгеш возын, малеп колта. Мераҥ товарым налешат, тышеч-тушеч руалшын коеш да ерыш кудалта, вара шке кудал колта. Вувер кува помжалтеш, ончал колта—мераҥет уке, товарат уке. Вара тудо сырымыж дене ер вӱдым иканаште подыл колта, товарым муын луктеш, чодрам руэн пытара. Адакат ӱдырым поктен шуаш тӱнгалеш. „Кӱ курык

лий!"—манын, ӱдыр монаржым кудалтен колта. Кугу кӱ курык лийын шинчеш. Вувер кува кӱ курык деке толын шуэш, руал шында—иканаште пӧрт ора гайым сӱмыра. Тиде жапыште рывыж толеш.

— Кувай, тый ноенат, каналте, мый руэм!—манеш рывыж. Вувер кува рывыжлан товарым пуа, шке малаш возеш. Рывыж товарым налешат, тышеч-тушеч руалшын коеш да ерыш шолен колта. Вувер кува помжалтеш, онча—рывыжат уке, товарат уке. Тудо сырымыж дене ер вӱдым иканаште подыл колта, товаржым муын луктеш, курыкым руэн пытара. Вара шке пеш чот куржеш. Куржеш-куржешат, ӱдырым поктен шуаш тӱнгалеш. „Кугу вӱд лий!"—манын, ӱдыр выпержым кудалтен колта—тунамак кугу вӱд лийынат шинчеш. Вувер кува толын шуэш, вӱдым йӱын пытара, адакат ӱдырым поктен шуэш. Ӱдыр кугу куэ вуйыш кӱзен шинчеш. Вувер кува куэм руаш тӱнгалеш. Руа-руа, куэ лӱшкалт кая. Ӱдыр муралтен колта:

Ай, акаем, акаем,
Шӱдыретым йӧралте,
Вувер кува мыйым кочкеш!

Тудын кугурак акаже каваште ила улмаш. Вувер кува адак руа, куэ адак чот лӱшкалташ тӱнгалеш. Ӱдыр мура:

Ай, акаем, акаем,
Шӱдыретым йӧралте,
Вувер кува мыйым кочкеш!

— Кынем кӱрам,—манеш акаже.
Вувер кува адак руа, ӱдыр адак мура:

Ай, акаем, акаем...

— Кынем тулем,—манеш акаже.
Вувер кува руа, ӱдыр мура:

Ай, акаем, акаем...

— Мушым шондашам,—манеш акаже.
Вувер кува адак руа, ӱдыр мура:

Ай, акаем, акаем,
Шӱдыретым йӧралте,
Вувер кува мыйым кочкеш!

Акаже шӱдыржым йӧралтен колта, шӱдыржӧ волен огеш шу. Вувер кува эше виянрак руаш тӱнгалеш, куэ тайнен-тайнен кая. Ӱдыр муралтен колта, акаже шӱдыржым йӧралта, шӱдыржӧ адакат волен огеш шу. Вувер кува ушо вийже дене руа, куэ тайнаш тӱнгалеш.

Ӱдыр адак муралта. Акаже шӱдыржым йӧралтен колта, шӱдыржӧ волен шуэш, ӱдыр тудым руалтен куча—кӱш кӱзен кая. Куэ йӧрлеш, вувер кува сырымыж дене куэ парчам пуреш.

Ӱдыр акаж дек миен пура.

— Курскат нелын ынже колто, порсын мундыра лийын воч!—манеш акаже.

Ӱдыр порсын мундыра лийын возеш. Курскаже толын пура.

— А-а, айдеме ӱпш уло!- манеш тудо.

— Корак, шогертен шудымо верыште айдеме лийын кертеш мо?—манеш акаже.

— Айдеме ӱпш уло!—манеш курскаже.

— Уло гын, мом ыштет?—йодеш акаже.

— Нелам!—манеш курскаже.

— Шӱжарем толын гын, мом ыштет?—манеш акаже.

— Ом нел, сийлен ашнем!—манеш тудо.

Порсын мундыра пӧрдын кая—ӱдыр лийын шогалеш. Тылеч вара межнеч ӱдыр акаж дене илаш тӱнгалеш, таче мартенат, очыни, илат.

Йомак умбак, мый тембак.

СОДЕРЖАНИЙ

Мӱкш орол 3
Маска, ен, рывыж 5
Ныллеик шоя 8
Моско бурмистр 11
Тумна ден рывыж 13
Ош вӱльӧ 15
Кугуватын ӱдыр 20
Рывыж ден киса 25
Шергаш 27
Шым тулык ӱдыр 33

СОРОК ОДНА НЕБЫЛИЦА

СКАЗКИ

Составил К. А. Четкарев

На марийском языке

Редактор В. М. Иванов. Техн. редактор И. Н. Стрельников.
Корректор А. М. Новоселова. Худ. редактор Л. Л. Акашеев.
Художник Ю. Белков. Сдано в набор 23 декабря 1954 г.
Подписано к печати 2 февраля 1955 г. Формат 60x92 1/16—1,25-2,5 печ. л.
(2, 05 Учетно-из. л.) Тираж 3000 экз. Э-00331.
Марийское книжное издательство. Йошкар-Ола, Советская, 110.
Цена 60 коп. Заказ № 277.

Типография № 2 Министерства культуры Марийской АССР,
Йошкар-Ола, ул. Карла Маркса, 49.

Акше 60 ыр.
Цена коп.